

Київський університет імені Тараса Шевченка

На правах рукопису

Сушко Дрій Степанович

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ
ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес;
криміналістика; судова експертиза

Автореферат

дисертації для здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ, 1994 р.

ДВ 30.058

Робота виконана у Київському науково-дослідному
інституті судових експертиз

Науковий керівник

Доктор юридичних наук,
професор, член-кореспондент
АН Сагай Михайло Якович

Офіційні опоненти

Доктор юридичних наук,
професор Лисиченко Віталій
Костянтинович
Кандидат юридичних наук
Камоцький Олександр Борисович

Провідна організація

Генеральна прокуратура
України

Захист відбудеться " 15 " червня 1994 р.
о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради
Д 068.18.14 при Київському університеті імені Тараса Шевченка,
за адресою: 252017, Київ-17, вул. Володимирська, 60

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського
університету, вул. Володимирська 58.

Автореферат надіслано " 4 " травня 1994 р.

Вчений секретар спеціалізованої ради
кандидат юридичних наук, доцент

Шибіко В.П.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

ЛНБ України ім. В. Стефаника

00756418 (V)

Актуальність теми дослідження

Після проголошення 16 липня 1990 року незалежності перед Україною виникло питання вибору шляхів соціального та економічного розвитку. Не без політичної боротьби взято курс на впровадження ринкових відносин з прагненням врахувати досвід світової економіки. Але вибір способів досягнення мети не був для нас зовсім вільним. 2 січня 1992 року у сусідній Росії стала впроваджуватися лібералізація цін, яка потім набула реальності і в економіці України. Старі і нові "тіньовики", спекулянти і шахраї, обрадувані несподівано зрослими можливостями одержання нетрудових прибутків, кинулися до джерел збагачення. Заподіяні збитки народному господарству тепер вже оцінюються вченими як такі, що багаторазово перевищили матеріальну шкоду від Великої Вітчизняної війни. Адже вільні ціни при тотальному дефіциті в умовах надмонополізації випередили прибутки у три рази, що завдало тяжкого удару по багатьох галузях, які виробляють товари і надають послуги першої необхідності. Різко понизився обсяг товарного виробництва, багато підприємств збанкрутіло. Можна було чути думки про можливість соціального вибуху.

Небувало загостреною стала боротьба із злочинністю, яка набуває все більш організованого і професійного характеру. З врахуванням цього в роботі правоохоронних органів, судово-експертних установ підвищується значення високопрофесійних підходів, зокрема, використання судових експертиз, можливостей експертної профілактики правопорушень в ході слідства, судового розгляду справ, у т.ч. судово-бухгалтерських, інших судово-економічних експертиз. Це неминуче впливає із Постанови Верховної Ради України з питання щодо стану виконання законів про боротьбу з злочинністю, Державної програми боротьби із злочинністю від 25 червня 1993 р., Закону України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю" від 30 червня 1993 р. Важлива увага в них звертається на особливу небезпечність фінансових порушень, зловживань в економічних структурах і необхідність впровадження міроприємств по запобіганню та припиненню злочинних проявів.

Працівниками судово-експертних установ, насамперед, у НДІСЕ, Азербайджанському, Київському, Казахському, Литовському НДІСЕ, деяких інших судово-експертних установах /СБУ/ у попередні роки вико-

нано ряд робіт, присвячених дослідженню профілактичної діяльності експертів-бухгалтерів, експертів-економістів. Проте, у них вивчалися окремі питання цієї діяльності до того ж орієнтованої на виявлення обставин, які сприяли правопорушенням, пов'язаних з існуючою тоді планово-розподільчою економічною системою. Не досліджувалося більш широке коло проблем, у т.ч. викликаних у даний час різким погіршенням криміногенної обстановки в економічних галузях країн СНД, зростанням числа таких тяжких злочинів, як розкрадання державного або громадського майна у великих чи особливо великих розмірах, питома вага яких досягає 20 відсотків від загальної кількості розкрадань.

Очевидно, неважко прогнозувати, що через величезний дефіцит ресурсів, гіперінфляцію, розрив економічних зв'язків, а також гальмування реформ, неконтрольовані суспільством виробництво, розподіл, обмін і споживання товарно-матеріальних цінностей та послуг, використання у багатьох випадках державної власності у корисливих індивідуальних та групових інтересах, інші подібні дії, які складають суть "тількивої" економіки, високий рівень економічної злочинності буде реальністю і, безумовно, вимагатиме від держави, її правоохоронних органів адекватного реагування, більш ретельного з'ясування причин і умов, які сприяють зловживанням, а також активного впровадження запобіжних заходів.

З врахуванням і під впливом тяжких обставин, які склалися в економіці України, у т.ч. в питаннях контролювання за витрачанням державних коштів, інших ресурсів, Верховною Радою республіки прийнято Закон "Про державну контрольно-ревізійну службу України". При обговоренні питання відзначалося, що на державних підприємствах, в організаціях та установах в останні роки різко погіршилися фінансова дисципліна, облік і звітність по наслідках господарської діяльності, зросли обсяги нестач, розбазарювання майна, неправильного використання кредитів, проведення не вигідних бартерних операцій, незаконного використання, а також і крадіжок валютних коштів. Із перевірених Міністерством фінансів України 1780 підприємств на кожному другому виявлені суттєві нестачі товарно-матеріальних цінностей, на кожному третьому - незаконні виплати і т.п. порушення.

Великі збитки заподіюються перекрученням звітності. Існує велика проблема того, як запобігти економічним правопорушенням на

об'єктах державної власності, яких у народному господарстві налічується до 90% від загальної її обсягу. В Україні є 149 тис. бюджетних установ на утримання яких витрачаються величезні кошти, не-мала частина їх або привласнюється, або розбазарюється, особливо на підприємствах /зокрема на 2 тис. із них, які відносяться до ВПК/, що належали колишньому совєтному уряду. Цьому сприяє та обставина, що в ряді відомств, наприклад, торгівлі, будівельному комплексі, побутових службах та інш. практично були ліквідовані контрольно-ревізійні органи, ревізії не проводяться. Через це не завершується розслідування численних кримінальних справ і притягнення винних до відповідальності та відшкодування заподіяних збитків.

Опитування багатьох слідчих дає можливість стверджувати, що там, де тепер іноді опостерігається зниження обсягу боротьби з розкраданнями та іншими зловживаннями, причини цього полягають, насамперед, у великій плінності, недостатності числа кадрів оперативних працівників, слідчих, прокурорів /існують багатотисячні вакансії/, їх певної некомпетентності у питаннях виявлення та розслідування правопорушень, пов'язаних з орендними, кооперативними, акціонерними, кредитними, податковими та інш. подібними відносинами при недостатній методичній допомозі з боку судово-експертних установ, зокрема їх фахівців економічного профілю.

У зв'язку з викладеним уявляється доцільним обґрунтувати підвищення у цих умовах ролі, у т.ч. економічної, організаційної, діагностичної, прогностичної, деяких інших функцій профілактичної діяльності експертів-бухгалтерів, експертів-економістів з врахуванням сучасних вимог слідчої і судової практики у справах про економічні злочини.

Мета і завдання роботи полягають в аналізі, уточненні /у зв'язку з неоднозначністю тлумачень/ понять предмету, суб'єктів, об'єктів, а також методів, структури, місця профілактичної діяльності судових експертів при економічних дослідженнях в системі судово-експертної діяльності, проведенні узагальнення спільно з правосохоронними органами слідчої, судової, експертної практики у справах про економічні правопорушення, встановленні типових обставин, які їм сприяли, виявленні допущених при цьому з боку слідчих та експертів-бухгалтерів, економістів характерних недоліків, у т.ч. в питаннях координації цієї діяльності. Здійснювалось також уточ-

нення компетенції експертів-бухгалтерів, економістів при проведенні профілактичної роботи, беручи до уваги необхідність /в умовах значних змін у правовій і економічній ситуації в Україні/ глибокого аналізу недоліків господарської діяльності підприємств та організацій, опрацювання нетрадиційних за характером профілактичних рекомендацій, пов'язаних з вирішенням питань про доцільність удосконалення на підприємстві форм власності, виду підприємства /перехід на оренду, створення кооперативу, фірма, індивідуального, сімейного, приватного, спільного, малого підприємства і т.інш./, видів оплати праці, послуг, обґрунтованості їх калькулювання, з метою підвищення ролі економічних стимулів щодо оумлінного ставлення до роботи та обмеження обсягу розкрадань.

В ході дослідження вирішувалися і інші завдання, у т.ч. вивчення стану нормативно-правової бази, необхідної для здійснення експертної профілактики з врахуванням того, що відповідні положення та інструкції Урядом та відомствами України у достатньому обсязі поки що не затверджені, що обмежує нормативні засади експертної профілактики.

Об'єкт дослідження - практика профілактичної діяльності при проведенні судово-економічних досліджень.

Предмет дослідження - правові, організаційні, методичні аспекти запобіжної діяльності судових експертів-бухгалтерів, експертів-економістів, проблеми підвищення її ефективності, розширення можливостей з врахуванням потреб слідчої, судової практики, економічних умов переходу господарського життя до ринкових відносин.

Методологічною базою дослідження були положення матеріалістичної діалектики, зокрема теорія пізнання, діюче процесуальне законодавство України, інших країн СНД, праці провідних вчених-криміналістів та процесуалістів, використовувались дані економіко-правового аналізу, роботи представників економічної, зокрема бухгалтерської науки, статистичні матеріали і дані соціології економічної злочинності, концепції і програми переходу до ринку, зокрема, Програма економічних реформ і політики України, що затверджена Кабінетом Міністрів України для подання Міжнародному валютному фонду, Концепція судово-правової реформи в Україні від 28.04.1992 р. відповідне нове законодавство України, яке відноситься до статусу підприємств, питань власності, підприємницької, бюджетної, банківської, кооперативної, акціонерної, орендної, податкової, комер-

ційної, біржевої, приватизаційної, митної, тарифної, фермерської, інвестиційної, антимонопольної, цінової діяльності, а також розкращавлення, при цьому зверталася увага на аспекти обліку фондів, заробітної плати, контролю, запобігання економічних зловживань.

В ході роботи бралися до уваги також загальнонаукові методи, здійснювався аналіз кримінальних справ, узагальнювалася експертна і слідча практика профілактичної діяльності, проводилося анкетування експертів, представників правоохоронних органів.

Наукова новизна дослідження полягає у спробі розглянути деякі загальні проблеми удосконалення профілактичної діяльності при проведенні судово-економічних досліджень на тлі кризових факторів, характерних у даний час для економіки, як одного із важливіших соціальних інститутів, їх певну взаємозалежність, вплив профілактичної діяльності /у межах можливого/ на врегульованість даного способу виробництва, використання товарно-матеріальних цінностей.

У зв'язку з оцінкою згаданих раніше функцій експертної профілактики, на які в літературі не зверталася увага, у роботі пропонується слідчим, судам, керівникам СБУ у більш широкому плані ставити завдання, формулювати, а експертам-бухгалтерам, економістам вирішувати у необхідних випадках питання профілактичного характеру, не обмежувчись традиційною функцією виявлення допущених у документах фальсифікацій, а внаслідок більш глибокого господарського аналізу встановлювати негативні економічні фактори і наслідки, розробляти комплексні профілактичні рекомендації, які з цього аналізу випливають, у т.ч. з питань, які стосувались би форм власності, ціноутворення, рентабельності, платіжеспроможності виробництва, маркетингу, конкурентоздатності, особистості продукції, її попиту, планування товарного асортименту, санкцій за недотримання договорів, способів уникнення банкрутства і т.інш. З цього випливає, що не виключена можливість /при достатній фаховій підготовці/ використання згідно з договорами знань експертів економічного профілю СБУ Міністерства юстиції України для консультування, у т.ч. з питань запобігання правопорушень, у формі аудиторства різних видів - фінансового, економічної ефективності діяльності підприємства, фірми, по перевірці порушень /у т.ч. латентних/ економічної дисципліни та виконання законів. Можливе також залучення експертів-бухгалтерів, економістів до участі в експертизі проектів нормативних актів з облікових, економічних питань

на предмет виявлення недоліків криміногенного характеру і підготовки відповідних пропозицій.

Сказане не може бути здійснене без реорганізації системи професійної підготовки, зокрема, з проблем ринкової економіки, експертів економічного профілю, поліпшення інформаційного забезпечення і, взагалі, наукової організації діяльності по експертній профілактиці правопорушень.

Доцільно було б, щоб названі вище питання знайшли подальше вирішення у нормативному порядку, відповідній інструкції, і це розширило б діапазон використання спеціальних економічних знань та потенціал СЕУ у запобіганні економічній злочинності.

У процесуальному плані вилучена рекомендація по встановленню у законодавчому порядку обов'язку складання такого документу як висновок /довідка/ про обставини, що сприяли правопорушенню, оскільки як свідчить узагальнення практики, як в обвинувальному висновку /ст. 223 КПК України/, так і в судовому вирокі /ст.ст. 334, 335 КПК України/ часто лише у крайньому випадку поверхово констатуються криміногенні обставини при відсутності їх доказування. Запропоновано доповнити у ст. 64 КПК України перелік обставин, які необхідно доказувати, більш чіткими формулюванням обов'язку доказування причин та умов, які сприяли скоєнню злочину.

Емпіричний базис дослідження стали 208 кримінальних справ про розкрадання державного або громадського майна, у т.ч. у великих розмірах, розслідуваних слідчими прокуратури, органів міліції та розглянутих судами Волинської, Донецької, Івано-Франківської, Київської, Львівської, Миколаївської, Полтавської, Рівенської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Черкаської, Чернівецької, Чернігівської областей, м.Києва та Республіки Крим, наслідки анкетування восьмидесяти аналогічних справ, розглянутих судами Дніпропетровської, Запорізької, Одеської, деяких інших областей, наглядові переведення по згаданих справах, матеріали понад тисячі судово-бухгалтерських та десятків судово-економічних експертиз, які були доступні автору протягом майже двох десятиліть роботи в Бюро судово-економічних досліджень, відповідні статистичні дані, матеріали перевірок роботи обласних підрозділів судово-економічних експертиз, стажувань в ряді судово-експертних установ, таких як Литовському, Ташкентському науково-дослідних інститутах судових експертиз, Одеській НДІСЕ, а також в Нстінгемській університеті і на підприємстві в Великій Британії.

Достовірність наслідків роботи визначається тим, що вони одержані шляхом узагальнення /згідно з погодженою з правоохоронними органами програмою/ слідчої, судової, експертної практики здійснення профілактичної діяльності, вивчення відповідної теоретичної, нормативної, методичної, загальнонаукової літератури, застосування перевірених методів наукового дослідження. Представництво емпіричних даних забезпечувалося достатнім числом проаналізованих справ від більшості обласних судів України, анкетування решти справ.

Теоретична значимість дослідження полягає в тому, що розробка проблематики профілактичної діяльності при проведенні судово-економічних експертиз покликана сприяти подальшому розвитку однієї із важливих теорій судової експертизи, поглибленню характеристик, розширенню функцій окремих її складових частин.

Практична значимість роботи визначається конкретними пропозиціями по усуневню виявлених в ході аналізу практики недоліків у запобіганні економічних правопорушень, розширенню у цьому плані можливостей судово-економічних досліджень з врахуванням радикальних змін в економіці, слідчій та судовій діяльності, викликаних переходом народного господарства від попередньої планово-розподільчої системи до ринкових відносин.

Положення, які пропонуються до захисту:

- Конституція /Основний Закон/ є джерелом законодавства країни у т.ч., як уявляється, у сфері державного регулювання питань профілактики злочинності, насамперед, економічної. Проте, у проекті нової Конституції України такі положення, на жаль, відсутні. Цей недолік проекту необхідно ліквідувати /доповненням, наприклад, глави 8/;

- надзвичайно негативна ситуація в економіці України диктує необхідність прийняття Закону про запобігання економічних злочинів, вимоги якого стали б правовою основою для: діяльності по недопущенню прогалин криміногенного характеру в інших законодавчих актах, насамперед тих, що регулюють увесь комплекс економічних відносин у перехідний до ринкової системи період, вирішення питання про щорічне фінансування програми боротьби з економічною злочинністю, виділення /при необхідності/ коштів з цієї ж метою підприємствами, організаціями, установами, активізації як загально-соціальної, так і спеціальної у т.ч. експертної профілактики та

прокурорського нагляду за додержанням законності в сфері економіки, у т.ч. по захисту державної, колективної та індивідуальної власності. У цьому ж плані, а також враховуючи значну розсіяність нормативних актів /положень, інструкцій, вказівок і т.п./ з бухгалтерського обліку, що ускладнює інформування про них, а, отже, і своєчасне виконання, було б доцільним прийняття Закону про бухгалтерський облік з орієнтацією на використання міжнародних стандартів у даному питанні;

- слід звернути увагу на те, що запобігання економічних правопорушень, взагалі, і експертна профілактика, зокрема, будуть мати сенс в умовах ринкових відносин лише тоді, коли буде встановлена кримінальна відповідальність за характерні нині /у перехідний період/ зловживання, що створить правову основу для розслідування, судового розгляду справ, отже, і здійснення експертної профілактики; в порядку уточнення, конкретизації змісту ч. 1 ст. 64 КПК України, ст. 27 ЦПК України доповнити їх вказівками на те, що обставинами, які підлягають доказуванню в кримінальній та цивільній справах, є дані про причини та умови, які сприяли скоєнню злочину, іншому /цивільному/ правопорушенню. Це буде сприяти зміцненню законності, попередженню злочинності, вихованню громадян в дусі поваги до власності;

- в учбовому аспекті, у планах підвищення кваліфікації експертів економічного профілю, а також слідчих та суддів надавати увагу питанням про економічну, інші згадані функції судово-бухгалтерської, судово-економічної експертизи, що буде допомагати підвищенню їх ролі в розслідуванні справ, певній перебудові у відношенні суб'єктів профілактики до використання експертизи не як формального, а дієвого заходу по поліпшенню економічної ситуації в Україні;

- визнати необхідним якнайшвидше подолання практики, коли слідчі та експерти обмежуються вирішенням в ході експертизи вузьких внутрішніх для даної справи завдань, у т.ч. профілактичного характеру, що залишає без висвітлення інші криміногенні обставини, пов'язані з порушенням правил фінансування, кредитування, сплачування податків, проведення операцій з валютою, цінними паперами, порядку приватизації, комерціалізації, орендування підприємств і майна, ліцензування його вивозу, кооперативної, підприємницької діяльності і т.інш. Для оперативного розвитку роботи підрозділів СБУ Міністерства України у названих напрямках забезпечити як підвищен-

ня /за програмою/ кваліфікації штатних судових експертів-бухгалтерів, економістів, так і добір та зарахування на роботу в підрозділах судово-економічних експертиз співробітників відповідного фаху. У навчальному плані корисною буде тісна координація названих підрозділів з державними контрольно-ревізійною, податковою, митною, інш. службами. У планах науково-дослідних робіт бажано більше надавати увагу створенню методик експертного дослідження операцій у справах по розкриттю злочинів, пов'язаних з порушенням законодавства перехідного періоду; при організації роботи в підрозділах судово-економічних експертиз СЕУ доцільно враховувати, по можливості, необхідність експертної спеціалізації подібно тієї; яка впроваджується в діяльності органів по боротьбі з економічною злочинністю, що буде сприяти більш оперативній і якісній протидії завуальованим розкраданням, іншим зловживанням;

- доповнити Закон про судову експертизу вказівкою на обов'язок щодо надання експертом органам розслідування і судам допомоги у встановленні на основі спеціальних знань обставин, які сприяли скоєнню злочинів та розробці рекомендацій по їх ліквідації; розглянути питання про необхідність врегулювання цього важливого виду діяльності судових експертів в інструктивному порядку;

- практикувати використання знань працівників СЕУ економічного профілю /при наявності у них відповідного сертифікату/ згідно з угодами за плату для надання підприємствам та організаціям консультативних, інших аудиторських послуг у т.ч. по виявленню криміногенних недоліків в обліку, звітності, контролю та розробці профілактичних рекомендацій; у зв'язку з викладеним внести відповідні доповнення до Статуту СЕУ або до Закону про судову експертизу чи Закону про аудиторську діяльність; КПК та ЦПК України доцільно віднести висновок аудитора до джерел доказів;

- існує необхідність внесення до інструкції про порядок призначення і проведення судових експертиз в СЕУ Міністерству України доповнень щодо питань, вирішуваних судово-економічними експертизами.

Нормативного врегулювання вимагають і такі питання:

- про порядок непроцесуальної діяльності правоохоронних органів по контролю за реалізацією службовими особами установ, організацій і відомств профілактичних рекомендацій слідчих і суддів;

- про порядок інформування слідчими і судами судово-експерт-

них установ Міністу України про хід реалізації профілактичних рекомендацій судових експертів як самими правоохоронними органами, так і організаціями та підприємствами, яким надсилалися подання слідчих і окремі ухвали судів в порядку ст. 23¹, 23² КПК України;

- у зв'язку з фактами публікування судами профілактичних матеріалів слідчого, що, безумовно, можна оцінити негативно, бажано б опільними відомчими вказівками Генеральної Прокуратури, МВС та Міністу впорядкувати складання профілактичного подання слідчими і окремих ухвал судами, які виносяться в одній і тій же справі. До обвинувального висновку слідчого доцільно додавати довідку з зазначенням дати, адресату, якому надіслано подання, внесеного слідчим в порядку ст. 23¹ КПК України та про його реалізацію. Маючи таку довідку суд легше зорієнтується в необхідності винесення окремої ухвали.

Апробація наслідків дослідження. Наслідки авторського аналізу стану і проблем експертної профілактики доповідалися на ряді республіканських /м.Київ, Харків, Дніпропетровськ, Львів, Луганськ, Рівне, Тернопіль/ учбово-практичних семінарах експертів економічного профілю та представників правоохоронних органів, одній міжреспубліканській /м.Одеса/ конференції, двох Всесоюзних /м.Київ, 1976 р., Баку, 1986 р./, одній міжнародній /Київ, 1993 р./ науково-практичних конференціях, присвячених проблемам профілактичної діяльності СБУ, що знаходило відображення в публікаціях автора, а також на республіканській конференції контролерів-ревізорів Міністерства фінансів України /м.Київ/, у спільних відомчих листах Генеральної прокуратури, МВС, деяких інших відомств України, підготовлених за участю автора.

Перевірка пропозиції щодо розширення профілактичних можливостей СБУ в економічній сфері шляхом використання аудиту здійснюється у процесі організації аудиторської фірми "Баланс" при КНДІСЕ.

Структурно робота складається із вступу, двох глав, які об'єднують 10 параграфів, висновків та списку літератури.

Головний зміст роботи

У вступі обґрунтовується актуальність вибраної теми, новизна і практична значимість наслідків дослідження, викладаються його методологічні, теоретичні та емпіричні основи, формулюється мета, завдання роботи, одержані теоретичні і практичні висновки, поло-

ження, що виносяться на захист, дають відомості про апробацію отриманих результатів.

У першій главі "Поняття, функції і місце профілактичної діяльності судових експертів-економістів у системі боротьби з злочинністю" розглядаються загальні передумови розвитку експертної профілактики /§ I/, питання про економічну, інші функції профілактичної діяльності при проведенні судово-економічних експертиз, аналізуються поняття предмету, об'єкта, суб'єкта, експертної компетенції, форм, методів експертної профілактики при проведенні судово-економічних досліджень /§§ 2-3 та інш./.

З точки зору загальних передумов даного питання, проблема експертної профілактики є другорядними, похідними порівняно з незадовільним станом профілактики злочинності у країні, взагалі.

Питання має свою давню історію. Спроби, які мали місце у 20-х роках - частині 30-х років щодо наукового і практичного розвитку ідеї загальної профілактики злочинності /А.Герцензон, А.Макаренко та інш./, не набули, нажалі, успішного продовження. З розквітом аспектів "теорії загострення класової боротьби по мірі руху суспільства до соціалізму", нехтування принципом презумпції безвинності розпочалися, як відомо, необґрунтовані масові репресії. Громадяни заохочувалися до активізації у виявленні "ворогів народу".

На тлі подібних обставин ідея профілактики правопорушень для багатьох керівників, представників правоохоронних органів, навіть науковців практично втратила на той час рацію. Лише з кінця 50-х і протягом 60-80-х років починається і бурхливо розвивається процес вивчення проблеми попередження злочинності, у т.ч. авторами Алієвим І.А., Ароцкером Д.Ю., Вінбергом А.І., Давидовим Ф.С., Дуловим О.В., Жаліньким О.Е., Звібулем В.К., Зудіним В.Ф., Зуйковим Г.Г., Карпецем І.І., Кудрявцевим В.М., Колмаковим В.П., Паміашвілі О.Я., Сегаєм М.Я., Сахаровим О.Б., Скоряком М.В., Тихенком С.І., Фрідманом І.Я., Шляховом О.Р., Шляпочниковим О.С. деякими іншими авторами.

Попередження злочинів - відзначає О.Б.Сахаров - головний напрям і практична мета всіх різноманітних зусиль держави у його боротьбі з злочинністю на сучасному етапі. Цю роботу необхідно розглядати як різновид системи соціального регулювання суспільного життя, що, разом з тим, утворює самостійну підсистему. Важливе,

місце о ній посідають наука криміналістика, отже, і експертна профілактика у тому числі у справах про злочини, інші правопорушення в економічній сфері проблеми яких, однак, у недостатній мірі поки-що вивчаються українськими авторами і вирішуються практикою.

В ході аналізу понять об'єкта, суб'єкта, методів, форм, меж компетенції профілактичної діяльності при проведенні судово-економічних досліджень відзначається, що зазначені поняття знаходяться у певному зв'язку з поняттям предмету, а також іншими складовими частинами судової експертизи, в цілому, судових економічних експертиз, зокрема.

Як видно із літературних джерел, існує неоднозначне тлумачення у гнесологічному плані рядом авторів названих вище загальних понять судової експертизи. У кінцевому підсумку, через розширеність або звуженість трактування, це впливає і на розуміння предмету, об'єкта, суб'єкта, прав та обов'язків, методів профілактичної діяльності експертів-бухгалтерів, експертів-економістів. Нєодинаковий підхід у названих питаннях не може не відобразитися на практичних справах експертної профілактики.

Викладаючи наслідки порівняльного аналізу численних міркувань щодо властивостей тих або інших правових частин судово-експертних галузей знань під кутом зору їх впливу на категорії експертної профілактики, у т.ч. у справах про економічні злочини, автор висловлює погодження з положеннями, які, на його думку, є більш прийнятними і плідними для справи запобігання правопорушень, наприклад, з поняттям предмету судово-бухгалтерської експертизи, запропонованим С.С.Остроумовим, С.М.Фортинським. Разом з тим, в ряді випадків автором зроблена спроба уточнення понять, які розглядаються. Так, у справах про господарські правопорушення предметом судово-економічних експертиз доцільно вважати комплексне дослідження бухгалтерських, інших економічних документів /планів розвитку, договорів, а також документів з питань кредитування, фінансування, використання ресурсів, прибутків, оподаткування, маркетингу, ефективності, рентабельності виробництва та інш./ для встановлення фактичних даних, пов'язаних з організацією, плануванням, додержанням технології, нормативів, іншим регулюванням виробничо-господарської діяльності, у т.ч. в умовах ринково-товарного виробництва, виявлення негативних відхилень у названих процесах, які вплинули на хід і

наслідки виконання договорів, виробничих завдань, державних замовлень.

З врахуванням викладеного, вважає автор, що предметом експертної профілактики у справах про розкрадання державних і колективних товарно-матеріальних цінностей і грошей, а також інші зловживання в сфері економіки /ухилення від оподаткування і т.інш./ є а/ дослідження закономірностей, притаманних первинним і зведеним бухгалтерським документам, економічним угодам, фінансово-кредитним, кошторсним, планово-нормативним, калькуляційним і т.п. документам для можливого виявлення криміногенних та інших копушених несприятливих обставин економічного характеру /недоліки, маскування зловживань у веденні бухгалтерського обліку і контролю, організації виробництва та розподілу продукції/, які сприяли /могли сприяти/ заподіяння матеріальної шкоди або перешкождали її своєчасному виявленню, неефективному, збитковому виробництву продукції, неправомірному /всупереч нормативам і правилам/ її розподілу, необґрунтованому описанню матеріалів і коштів, випуску необлікованої продукції і т.п.; б/ участь в узагальненнях експертної, судової практики з метою виявлення типових криміногенних обставин в сфері економіки, а також в/ розробка рекомендацій по усуненню згаданих недоліків, г/ участь у контролі за процесом такого усунення, який здійснюється відповідними органами судової та виконавчої влади.

Автором розглядається питання про економічну, організаційну, діагностичну, прогностичну функції профілактичної діяльності при проведенні судово-економічних експертиз при зосередженні більшої уваги на економічній функції як важливої категорії, яка має не лише правоохоронне, а й певне економічне значення.

У наукових працях називається до десяти категорій, які відображають експертно-профілактичну діяльність. Стосовно категорій профілактичної діяльності експерта-бухгалтера, експерта-економіста, то ряд із них тісно межує з категоріями бухгалтерського обліку, аналізу господарської діяльності. Наприклад, знання методів інвентаризації, подвійного запису, планів-рахунків бухгалтерського обліку, їх класифікації, балансу та інш. відносяться як до спеціальних знань експерта-бухгалтера, так і до професійних знань бухгалтера-господарника, економіста.

Вирішуючи конкретне завдання при дослідженні матеріалів спра-

ви, експерт-бухгалтер має об'єктивну можливість кваліфіковано оцінити допущені недоліки у веденні бухгалтерського обліку як такі, що сприяли розкраданню майна у даному конкретному випадку, можуть сприяти правопорушенням у майбутньому, наприклад, в інших маґазинах системи та інших підприємствах об'єднання. Відомості про обставини, при наявності яких вчинюються розкрадання, використовуються керівництвом як інструмент для їх попередження, контролю за збереженням державної та громадської власності, що позитивно впливає на ефективність економічної діяльності.

У роботі наводяться як загальні дані про втрати, що заповідаються народному господарству від нестач, необґрунтованого списання майна, коштів, так і на прикладах конкретних справ про розкрадання в особливо великих розмірах, приміром, в одному із київських вузів, колгоспі Кіцманського району Чернівецької обл. та інш. з ілюстрацією профілактичних дій експертів-бухгалтерів та слідчих, що полягали у підготовці рекомендацій і подання по усуненню встановлених недоліків в обліку і контролю. Відповіді про реалізацію експертних пропозицій і приписів слідства, суду дають підстави для висновку про наведення у бухгалтеріях, вузу, колгоспу належного порядку, недопущення розкрадань.

Враховуючи викладене, у контексті оцінок економічної кризи і складної криміногенної ситуації у країні, як уявляється, доречно говорити про економічну функцію судово-експертної профілактики, що здійснюється судовими експертами-бухгалтерами, економістами.

При успішному доведенні такої роботи до логічного завершення, якщо вона здійснюється всіма відповідними ланками системи: слідчим, судом, експертом, підприємством систематично і цілеспрямовано, то держава отримує матеріали для: а/ компенсації завданої шкоди, б/ організації запобіжних заходів, забезпечення збереження від розкрадань і пошкоджень державного або громадського майна. Разом взяте це утворює вагомий потенціал для підвищення економічної ефективності експертної профілактики /її економічного результату/ і правосуддя в цілому.

Визнання за експертною профілактикою названих властивостей /функцій/ озброє суб'єктів профілактичної діяльності у справах даної категорії додатковими можливостями для вивчення, діагностування /розпізнання недоліків/ економічного стану господарства, ор-

ганізації відповідних запобіжних заходів, прогнозування можливих негативних наслідків, які спричиняються виявленими криміногенними обставинами.

В порядку уточнення поняття суб'єкта профілактичної діяльності при проведенні судово-економічних експертиз відзначено зокрема, що крім слідчого, прокурора, суду, керівника СБУ, господарчого органу, до нього, фактично відносяться судовий експерт, у тому числі, зрозуміло, економіст, ревізор, аудитор, однак, вони, на жаль, у відповідному місці процесуального закону не згадуються, що знижує ефективність експертної профілактики, пускає її на самотпів. Шляхом внесення певних змін і доповнень до закону становить мусити бути поправленим.

Стосовно меж компетенції експерта-економіста у профілактичній діяльності, то автор не погоджується з думкою щодо його права досліджувати причини правопорушень, оскільки це є прерогативою слідчого, прокурора, суду. Якщо під причинами розуміти технічні обставини криміногенного характеру /неякісне проведення інвентаризацій, порушення правил обліку, технології виробничого процесу, нормативів/, то експерт вправі їх виявляти, при цьому зростає роль буде відігравати розширення компетентності судового експерта у суміжних галузях знань /банківської, кредитної справи, маркетингу, менеджменту і т.п./, що збільшить його профілактичні можливості. Це один із важливих перспективних напрямків запобігання економічних злочинів, який використовується поки-що вкрай недостатньо. В аналогічному стані перебувають питання контролю за реалізацією надісланих експертом-економістом профілактичних рекомендацій. Обов'язок правоохоронних органів інформувати експертів СБУ про наслідки використання згаданих рекомендацій законом, на жаль, не передбачений.

В роботі характеризуються групи завдань, вирішуваних судово-економічними експертизами, недоліки використання їх можливостей з метою профілактики. Наводяться типові криміногенні обставини в економічній сфері /с.с. 79-110, 127, 145-149, 151-156/, викладено орієнтовний перелік питань профілактичного характеру, який рекомендується слідчим, судам для постановки перед судовими експертами-бухгалтерами, економістами.

В аналізі наукових даних про об'єкти судово-економічних еко-

пертиз береться до уваги їх двоїтий характер: вони є однією із сторін господарської операції, що пов'язана з предметом дослідження, і об'єкти як масив певних документів з відображеною інформацією господарського значення. Наводяться класифікація об'єктів, ознаки їх недоброякісності, фальсифікації, що супроводжують різного роду зловживання, а також профілактичні завдання, які виникають у цьому зв'язку.

Загальні, часткові ^{перевірні} методи, що використовуються для вирішення питань, а саме, метод документальної перевірки правильності складання і оформлення планово-звітних документів, методи порівняння даних про господарські операції, моделювання, аналізу економічної діяльності, детально описані в роботі. Проте, сучасні реалії ринкових відносин і породжувані ними правопорушення висувають перед слідством, експертами проблеми удосконалення існуючих і розробки нових методів дослідження. Про це мова йде в одному із параграфів наступної глави.

У другій главі під назвою "Правові, організаційні, методичні проблеми по удосконаленню профілактичної діяльності при проведенні судово-економічних експертиз" відзначається /§ I, "Правові проблеми"/, що складна проблема запобігання злочинів певними сторонами доторкується до багатьох наук. Заходи по боротьбі з злочинністю повинні носити комплексний характер і для їх розробки необхідний погоджений розвиток кримінології, кримінального права, кримінального процесу, криміналістики, судової експертизи, інших наук.

Названі складові частини поки-що не зовсім комплексно, як здається, взаємодіють на досягнення зазначеної важливої соціальної мети, не повністю використовують у цьому плані свій науковий потенціал, що є важливою проблемою. Показником цього є недостатньо високі наслідки протизлочинних дій, у т.ч. і у зв'язку з недоліками експертної профілактики. Одна із причин становила полягає, за думкою автора, у відсутності, в цілому, стрункої зкоординованої і завершеної системи профілактики злочинності у країні. Існування такої системи можливе лише при відповідному законодавчому врегулюванні, починаючи з Конституції /Основного Закону/ України.

Відомо, що, всі закони та інші акти державних органів видаються на основі і відповідно Конституції. Однак, діюча Конституція України чітко не вирішує завдання по законодавчому впровадженню

питань запобігання злочинності. Тому, у проєкті нової Конституції необхідно передбачити обов'язок Уряду, відповідно-міністерств, відомств, керівників державних підприємств, організацій та установ вживати необхідних заходів по запобіганню зловживань, насамперед, в економічній сфері. Виходячи з цього, з'явиться можливість передбачити як на державному, так і відомчому рівнях необхідне організаційне, фінансове, матеріально-технічне і методичне забезпечення профілактичних міроприємств при координації їх здійснення з органами влади, правоохоронними органами.

Обґрунтування такої пропозиції може полягати, як здається в тому, що ідеал, сенс, роль правової держави заключаються, насамперед, у запобіганні правопорушень, взагалі і злочинності, зокрема. На досягнення цієї мети повинна спрямовуватись і правова реформа. Змінюються критерії ефективності практичної роботи правоохоронних органів. На перший план виходить запобігання правопорушень: чим менше порушень законності у місті, селі, регіоні, тим, значить, краще працюють там правоохоронні органи.

Характерно те, що робляться спроби удосконалити структуру правоохоронних органів з врахуванням потреб профілактики. Створюються служби профілактики /відділи, управління/, нарошується розуміння того, що не можна забезпечити, в основному, додержання законності без теоретичного, законодавчого і практичного закріплення пріоритету запобіжних заходів.

Якщо подивитись на проблему з погляду більш системного підходу, як одного із найперспективніших напрямків в опрацюванні методології соціальних досліджень, то побачимо, наприклад, що поряд з Законом про затвердження Кримінального кодексу України і самим цим Кодексом, яким встановлена кримінальна відповідальність за злочинні посягання, відсутня /на жаль, традиційно/ така важлива діалектично-парна ланка як Закон про запобігання злочинів /в цілому/. Громадянин має, насамперед, право активно користуватись профілактичними заходами /подібно тому, як це повинно робитися у медицині/, які надійно уберегли б його від потрапляння у криміногенну ситуацію, а держава, суспільство зобов'язані надати можливість реалізації цього права шляхом законодавчого створення системи всіх необхідних профілактичних заходів.

Закономірною здається і необхідність розробки та прийняття

окремого Закону про запобігання економічних злочинів, в якому права і обов'язки суб'єктів відносять переважно до більш конкретного спеціального рівня. Логічні і технічні /з погляду конструювання норм/ можливості тут є широкими, достатньо лише звернутись до узагальнень матеріалів, проведених СБУ, правоохоронними органами про обставини, у т.ч. типові, які сприяли економічним зловживанням. Крім того, здійснюється накопичення ознак про зловживання в економічній сфері періоду переходу до ринкових відносин, що також може бути використано при розробці згаданого Закону. Без нього, як здається, вести цілеспрямовану роботу по запобіганню економічних зловживань буде незвичайно важко – так само як і тоді, коли у кримінальному законі не буде передбачене покарання за відповідні /нові/ економічні злочини, ознаки яких обговорюються у правовій літературі.

В роботі викладаються також міркування про необхідність прийняття з метою удосконалення керування економікою, обмеження господарських правопорушень, Закону про бухгалтерський облік, без якого, до того ж, важко буде застосовувати вже прийнятий згаданий вище Закон про державну контрольно-ревізійну службу.

В роботі обґрунтовується необхідність законодавчого врегулювання в Законі України "Про судову експертизу" обов'язки судового експерта надавати правоохоронному органу на основі спеціальних знань допомогу у справі по виявленню обставин, які сприяли вчиненню злочину. Саме експерт безпосередньо вивчає матеріали справи, з яких отримує інформацію про згадані обставини, дає висновок експертизи слідчому, суду і тому його роль у запобіганні правопорушень важко переоцінити.

Далі, хоч в коментарях до процесуального закону і говориться про те, що причини та умови, які сприяли вчиненню злочину, підлягають доказуванню у кримінальній справі, однак, у тексті ст. 64 КПК України така вказівка відсутня. У статтях КПК, які регламентують запобіжну діяльність слідчого, прокурора, суду /23, 23¹, 23²/ законодавець говорить лише про "виявлення", "встановлення" причин та умов, що є менш чіткими поняттями порівняно з поняттям "доказування". На практиці подібна нечіткість призводить нерідко до спрощеної констатації окремих криміногенних обставин, іноді при змішуванні вказаних причин з умовами і при відсутності мето-

дично обґрунтованих опроб їх доказування, тому більш правильним було б, як здається, перелік, наведений у ст. 64 КПК /також і у стр. 27 ЦПК України/ доповнити чіткою вказівкою на необхідність доказування обставин, які оприяють вчиненню злочину /цивільному правопорушенню/. Це активізувало б запобіжну роботу правоохоронних органів та використання в ході неї спеціальних знань, у т.ч. і у формі призначення та проведення судових експертиз.

Організаційні проблеми підвищення ефективності профілактичної роботи експертів економічного профілю /§ 2/ включають, на погляд автора, декілька груп питань, у т.ч. а/ застарілість або відсутність відомчих документів, регулюючих процес призначення і проведення судово-бухгалтерських, інших економічних експертиз, відсутність республіканських інструкцій з переліком вирішуваних ними завдань, досліджуваних об'єктів, вимог, які пред'являються до експертів-бухгалтерів, економістів і т.п., а також інструкції про порядок проведення і координації з правоохоронними органами експертно-профілактичної роботи у процесуальній і непроцесуальній формах, б/ непорядкованість підготовки, присвоєння професійного звання, підвищення кваліфікації кадрів експертів-економістів, відсутність сучасних програм з цього питання, достатнього обсягу учбово-методичної літератури, виданої по лінії Міністерства юстиції України, у т.ч. підручників з основ судової бухгалтерії, методик проведення названих вище судових експертиз, які враховували б нормативну базу з бухгалтерського обліку, економіки України, сучасні вимоги слідчої, судової та експертної практики, наявність інших недоліків інформаційного забезпечення, потрібного для проведення судово-економічних досліджень; в/ недостатні активність і якість профілактичної діяльності при проведенні судово-економічних експертиз, невисока ефективність використання у процесуальних документах встановлених експертами криміногенних обставин та розроблених ними профілактичних рекомендацій, невисокий поки-що рівень реалізації приписів слідчих, судів, заснованих на використанні спеціальних знань експертів-бухгалтерів, економістів, організаціями, підприємствами, відомствами на адресу яких вони були надіслані.

Суди в ряді випадків просто дублювали в окремих ухвалах подання слідчих про необхідність усунення виявлених криміногенних обставин, у той час коли важливо було б поцікавитись реалізацією на підприємстві, в установі надісланих раніше профілактичних реко-

ментацій і при встановленні серйозних упущень - відповідно зреагувати на адресу керівництва.

Дане питання потребує міжвідомчого врегулювання. Важливим було б процесуальне врегулювання взаємодії експертів і СЕУ з правоохоронними органами при реалізації профілактичних заходів, рекомендацій експертів підприємствами, організаціями, установами з тим, щоб можна було переконатися в ефективності виконання запропонованих міроприємств. Корисною буде в ряді випадків й участь експертів-бухгалтерів, економістів в узагальненнях відповідей господарських органів судам про виконання окремих ухвал щодо ліквідації причин та умов, які сприяли вчиненню економічних злочинів.

В роботі звернено увагу і на деякі інші недоліки та упущення у справі координації профілактичної роботи експертів СЕУ, правоохоронних органів, наприклад, у плані активізації консультацій, читання лекцій про роль і можливості судово-економічних експертиз у розслідуванні, судовому розгляді справ про економічні злочини з застосуванням поширених тепер прийомів у таких, наприклад, напрямках, як банківська діяльність, приватизація майна, зовнішньоекономічні операції, комерційна діяльність, а також олійськогосподарське виробництво в сфері якого нерідко допускаються фальсифікація відомостей для наступного списання необґрунтовано виплачених грошей, вуалювання у документах інших зловживань /віднесених оум нестач на інші рахунки балансу і т.інш./.

У роботі розглядаються проблеми забезпечення методичного рівня профілактичної діяльності при проведенні судово-бухгалтерських, економічних експертиз /§ 3/, оскільки немало існуючих раніше методик проведення названих експертиз на даний час застаріло хоча б по тій причині, що зазнали змін план-рахунок бухгалтерського обліку, методологія планування економічної діяльності в галузях народного господарства, якими користувалися раніше експерти в ході досліджень і т.п. Практично відсутні методики проведення судових експертиз у справах, які виникають у зв'язку з порушеннями ринкових відносин, законодавства по оподаткуванню, ряд інш.

У сучасній практичній діяльності правоохоронних органів зустрічаються невідомі раніше ситуації, зокрема дії тих чи інших осіб, насамперед, із комерційних структур, що межують з правопорушеннями і отже, вимагають вирішення певних проблем методології розслідування, яке не може бути успішним без застосування спеціальних еконо-

мічних знань.

У зв'язку з цим виникає потреба в активізації призначення таких різновидів економічних експертиз як фінансово-кредитних /предметом їх є дослідження порушень правил фінансування, кредитування капітальних вкладень і т.п./, економіки праці /вивчає нераціональне використання трудових ресурсів і фонду заробітної плати, внаслідок чого була заподіяна матеріальна шкода/ та інш. подібних експертиз. При надійному методичному забезпеченні, зокрема, при наявності розроблених часткових методик, названі експертизи можуть використовуватися в розслідуванні відповідних злочинів. Наприклад, при розслідуванні банківських правопорушень, з'являється необхідність перевірок інвестування банком протезаконної діяльності /спекулятивних угод і т.п./, фактів подання банку неправдивої інформації з питань платіжопроможності, внаслідок чого угоди для банку стають збитковими, затримки з переводом клієнтам грошей є метою корисливого їх використання та інш.

Недостатність методичної бази у даних напрямках стримує експертну, а, отже, і профілактичну роботу, оскільки не виявляються обставини, які оприяють правопорушенням в цих та інших подібних секторах господарської діяльності.

Удосконалення методики вимагає і непроцесуальна форма запобіжної діяльності: проведення узагальнень /у т.ч. спільно з правоохоронними органами/ слідчої та експертної практики, аналіз типових обставин, які сприяли економічним правопорушенням не обминаючи увагою ті з них, які пов'язані з міжнародним бізнесом.

Давно назріла необхідність для підрозділів судово-економічних досліджень СБУ Міністерства України достатнього впровадження в експертну практику, наукову діяльність електронної техніки, введення посади судового експерта-бухгалтера /економіста/ із числа спеціалістів-математиків для роботи з електронною технікою, опрацювання програм дослідження об'єктів експертиз, що підвищить організаційний та науково-методичний рівень експертної роботи.

З метою підвищення професійних знань бажано практикувати проведення /по домовленості/ стажувань експертів згаданих спеціальностей в бухгалтеріях економічних, маркетингових службах акціонерних підприємств, в податкових інспекціях, аудиторських фірмах, на державних, спільних підприємствах і т.п., що буде сприяти ознайомленню з документообігом, формами документації та звітності, які існують.

на сучасних виробництвах.

Необхідно також знати міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, отже, слід систематично знайомитися з літературою в галузі обліку зарубіжних країн без чого дослідження обставин криміногенного характеру, наприклад, у діяльності спільних підприємств, буде укладнено.

Ефективність реалізації названих вище та інших заходів по профілактиці економічних злочинів може мати місце, загалом, тоді, коли в країні помітно буде спадати економічна криза та супутні з нею негативні явища.

Проблеми забезпечення методичного рівня профілактичної діяльності, експертної профілактики, у тому числі і при проведенні судово-економічних досліджень, існують давно. В літературі майже тридцять років тому зверталася увага, що відсутність науково-розробленої методики профілактичної діяльності експерта – по наданих йому матеріалах справи, отримує розгортання експертної профілактики. У нових роботах /М.Є.Бондарь, 1992 р. та інш./ також відзначається, що до цього часу немає єдиної уяви про зміст самого поняття "експертна методика", не вивчена її роль у судово-експертній діяльності, відсутня класифікація, уніфікація експертних методик, комплексне дослідження їх не проводилося.

Стосовно методики судово-економічних експертиз, класифікацію яких також слід вважати незавершеною, то як відзначалося вище, існує певний набір прийомів і способів дослідження бухгалтерських документів, аналізу господарської діяльності. У роботі автор з свого погляду наводить систематизацію методів експертної профілактики, що здійснюється у процесуальній і непроцесуальній формах у співставленні з завданнями, об'єктами даного виду судової експертизи /о.о. І62-І65/. Дані методи хоч і потребують поновлення, все ж залишаються цієвим інструментом для виявлення відомих науці і практиці криміногенних обставин в економічній сфері. При зустрічі слідства і експертів у матеріалах справ з новими невідомими раніше негативними обставинами криміногенного характеру, викликаних, в основному, відхиленнями від вимог законів і правил ринкової економіки, виникає необхідність застосування удосконаленої і нової методики, наприклад, економіко-правового аналізу, здійснюваного комплексно економістом і юристом. Однак, нові методи і методика судово-економічних експертиз доби перебудови у завершеному вигляді

же не створені, що негативно впливає на появу нових методів експертної профілактики. Тому, враховуючи вимоги розділу IV Державної програми боротьби із злочинністю від 25.06.1993 р., яка безпосередньо передбачає розробку з участю ряду міністерств і відомств методики експертних досліджень господарської діяльності, у КНДІСЕ наприкінці минулого року, окладено для затвердження у ДКНТ України проекти наукових робіт, спрямованих на вирішення проблем щодо створення сучасних методик експертного дослідження у справах про зловживання в економічній сфері, розробки і використання методів експертної профілактики у цих справах з терміном виконання проектів до 1997 р. Даний процес є довготривалим, оскільки вимагає немалих зусиль по добору й аналізу відповідного матеріалу, проходженню ряду обов'язкових стадій у т.ч. підготовки рекомендацій, апробації наслідків аналізу та інш. Необхідною буде розробка таких напрямків експертної профілактики, які сприяли б, зокрема, передбаченими згаданою Державною програмою: запобіганню особливих незаконних умов для комерційних структур, у т.ч. щодо придбання державної власності шляхом приватизації її за зниженою вартістю, впровадженню внутрішніх правил для банківських та фінансових працівників, виконання яких сприяло б виявленню і контролю за підозрілими операціями та угодами і т.п.

В роботі, далі, перелічена решта /більше 10/ програмних вимог профілактичного характеру /с.с. 167-169/, які потребують методичного забезпечення. В порядку прогнозування звернено увагу на необхідність підготовки до розробки методики профілактики тих правопорушень, які можуть бути включеними до кримінального, деяких інших кодексів України, зокрема, приховування фінансової інформації від акціонерів, зловживання акціями, безпідставний випуск /емісія/ цінних паперів і т.інш.

У висновках роботи відзначається, що проведений аналіз відповідних правових, економічних, інших літературних джерел, даних економічної і судової статистики, слідчої, судової та експертної практики за матеріалами багатьох кримінальних і цивільних справ про економічні злочини і правопорушення, вивчення економічної, інших функцій профілактичної діяльності при проведенні судово-економічних експертиз висвітлює ряд достатньо серйозних проблем у справі запобігання економічній злочинності, у т.ч. при проведенні судово-економічних експертиз. Це і занадто швидке послаблення держав-

ного впливу, зокрема, економічними методами на господарське життя в період переходу до ринкових відносин, недоліки деяких нормативних актів з питань економіки, кримінального, адміністративного права, відсутність в ряді випадків механізмів реалізації законодавчих рішень, що відіграло роль додаткових обставин скоєння злочинів у сфері економіки. Непостатнім є законодавче регулювання питань профілактики взагалі, економічної злочинності зокрема, та експертної профілактичної роботи у зв'язку з чим висловлені конкретні пропозиції до удосконалення відповідного законодавства /с.с. 170-173/. Окремлено ряд обставин організаційного, методичного характеру, які для підвищення ефективності експертної профілактики потребують регламентації підзаконними нормативними актами, поліпшення науково-дослідного, учбово-методичного процесу та координаційних заходів. Автором запропоновано доповнення й уточнення до формувань деяких понять складових частин судово-економічної експертизи і профілактичної діяльності. З метою активізації останньої висловлена пропозиція щодо створення при СБУ Мініюсту України аудиторських фірм.

По темі дослідження автором опубліковані такі роботи:

1. Больше внимания изучению профилактической деятельности экспертов-бухгалтеров. / Сборник "Криминалистика и судебная экспертиза", К., 1972, с.с. 130-133 /у співавторстві/.
2. Профілактична робота Бюро державної бухгалтерської експертизи Міністерства юстиції УРСР / Журнал "Радянське право", 1976, № II, с. 85-87/.
3. Работа экспертов-бухгалтеров МЮ УССР по предотвращению хищений государственного и общественного имущества /Материалы Всесоюзного научно-практического семинара "Пути совершенствования методики и организации профилактической деятельности экспертных учреждений". К., 1976, с. 67-72/.
4. Про доцільність складання експертом-бухгалтером зведеного висновку /"Радянське право". 1975, № 9, с.с. 85-87/.
5. Возможности судебно-бухгалтерской экспертизы /Сборник "Судебные экспертизы", К., МВД УССР, 1981, с. 331-348 /у співавторстві/.
6. Профилактическая деятельность экспертов СЭУ МЮ СССР по делам о хищениях государственного и общественного имущества /в сель-

ском хозяйстве, на транспорте, в строительстве/, М., ВНИИСЭ, 1985, с.с. 90-III /у співавторстві/.

7. О совершенствовании форм взаимодействия экспертов-бухгалтеров и правоохранительных органов в профилактике правонарушений /Сборник "Криминалистика и судебная экспертиза", К., 1991, № 42, с.с. 29-36 /у співавторстві/.

8. Кримінологічна класифікація злочинців у ФРН /"Радянське право", 1974, № 2, с.с. 98-101.

9. Межі становива особи як суб'єкта кримінальних правовідносин. Радянське право, 1976, № 6, с.с. 67-70.

10. Судебно-бухгалтерская экспертиза и судебная ревизия /дискуссионные вопросы/ /Криминалистика и судебная экспертиза. 1992. № 56, с.с. 20-27 /у співавторстві/.

11. Як удосконалити профілактику розкрадань /"Право України", 1992, № 7, с.с. 25-28 /у співавторстві/.

12. Проблемы экспертной профилактики при расследовании преступлений в сфере экономики. /Актуальные проблемы судебной экспертизы и криминалистики. Тезисы научно-практической конференции. К., 1993. с.с. 46-48 /у співавторстві/.

13. Економічні злочини вигідніше попереджувати, ніж карати (про досвід профілактики економічних злочинності у Великобританії). Газета малих підприємств України "Біржа", 1994р, №4.

І. С. Бурма

Підписано до друку: 27.04.94г. Формат 60x84 1/16
Об'єм 0,65 д.а. Зак. N 3709. Тираж 100 припірників.

Державне комунальне поліграфічне підприємство "Тираж"
м.Київ

STATIONER AND PRINTER, 57 St. Paul Street, New York
No. 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100

FOR THE PUBLICATION OF THE "NEW YORK" SERIES
BY THE
STATIONER AND PRINTER, 57 St. Paul Street, New York

457367

AB 30098

AB 30.098